

בחירת הורים: מי יכול לבחור?

מטרת השיעור

בחינת הדילמה שבין טובת הילד הפרטי לבין צדק ואחריות חברתית בהקשר של בחירת בית ספר לילדינו.

רציונל

השיעור עוסק במתח הקיים בין זכותם של הורים לבחור מסגרת חינוך איכותית המתאימה לילדיהם, לבין חובת המדינה להעניק חינוך איכותי לכלל אזרחיה. העדפת הזכות המאפשרת להורים בחירה מלאה יוצרת מצב שבו הורים בעלי משאבים כלכליים רבים יכולים לבחור בתי ספר טובים יותר לילדיהם, בתי ספר "ייחודיים" ופרטיים, שאינם נגישים לבעלי אמצעים מוגבלים - ולתרום בכך להרחבת הפערים בין ילדים שונים בחברה.

מצב שבו רק לקבוצות חזקות יש יכולת לבחור את מסגרות החינוך של ילדיהם הוא מצב הפוגע לא רק בקבוצות החלשות אלא בחברה כולה. מהו תפקידה של המדינה בהקשר זה? איזו אחריות יש לקבוצות החזקות כלפי הקבוצות האחרות וכלפי החברה כולה?

מבנה השיעור

1. התלבטויות בבחירת מסגרת חינוך לילדים – נקודת מבט אישית 20 דקות
ביטוי ההתלבטויות של המשתתפים ביחס לבחירת בית ספר לילדיהם.
2. "מוליכין את הקטן" - לימוד מונחה 60 דקות
הצגת הזכות והחובה של הממונים על חינוך הדור הבא להתאים לכל ילד את מסגרת הלימוד המתאימה לו ובחינת האפשרות של הורים שונים לממש זכות זו.
3. מי יכול לבחור? - קריאה ודיון 70 דקות
קריאה במכתב של חכם מטריפולי (לוב) המציג את הדילמות הקשורות בסוגיית בחירת הורים את בית הספר ומציע פתרון ייחודי. בחינת היישומיות של הפתרון המוצע להקשר של מערכת החינוך שלנו.

מהלך השיעור

1. התלבטויות בבחירת מסגרת חינוך לילדים - נקודת מבט אישית

זמן
20 דקות

חומרים

פתיחה

נראה שמערכת החינוך עוברת בהדרגה לפתיחת אזורי רישום ומתן חופש להורים בבחירת בית הספר. תהליך זה הוא חלק ממגמה כללית של הפרטת החינוך, צמצום האחריות הציבורית, הגדלת הוצאות שכר הלימוד ויותר מעורבות של ההורים בחינוך. לכאורה נראה שהמגמה היא לטובת ההורים כולם, אלא שאין הדבר כך – שכן פתיחת אזורי הרישום משפיעה באופנים שונים על יכולת הבחירה של מגזרים שונים באוכלוסייה וברוב המקרים היא פועלת לטובת ההורים ה"חזקים" מבחינה כלכלית.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מה השיקולים המנחים אותנו (או שהנחו אותנו בעבר) בבחירת בית ספר לילדינו?

למנחה

שאלה זו מכוונת להעלאת הלבטים, החששות והתקוות שיש להורים בבחירת בית ספר לבנם או לבתם. לכל בית ספר יתרונות וחסרונות, ולכן בכל בחירה יש סיכויים וסיכונים.

אחד החששות המרכזיים של הורים בתהליך בחירת בית הספר הוא האם הילד יצליח ללמוד בבית הספר שנבחר. פתיחת אזורי הרישום גרמה לשני תהליכים מנוגדים: מצד אחד תלמידים משכונות חלשות יכולים לבחור בבתי ספר איכותיים שנמצאים מחוץ לשכונתם; מצד שני רישום עודף לבתי הספר האיכותיים יוצר תהליכי מיון שלעתיים קרובות משאירים בחוץ תלמידים מהשכונות החלשות. כמו-כן תהליך זה מרוקן את בתי הספר השכונתיים מן התלמידים החזקים (הנוהרים לבתי ספר איכותיים מחוץ לשכונה) ומדלדל את מסגרות החינוך השכונתיות מכוחותיהן הלימודיים והתקציביים.

מידע מרוכז על התהליך של פתיחת אזורי רישום אפשר לקבל ממסמך של מחלקת המחקר של הכנסת.

www.knesset.gov.il/MMM/data/docs/m00192.rtf

2. "מוליכין את הקטן" - לימוד מונחה

זמן
60 דקות

חומרים
דפי מקורות

הסוגיה של בחירת מסגרת הלימוד של הילד על ידי ההורים נבחנת כבר אצל הרמב"ם, בפרק העוסק בהלכות תלמוד תורה בספרו משנה תורה.

מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר, שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. כמה דברים אמורים? כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהם. אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו, אפילו באותה העיר, אין מוליכין את הקטן, אלא אם כן היה בניין בריא על גבי הנהר, בניין שאינו ראוי ליפול במהרה.

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ב, הלכה ו

רמב"ם
 רבי משה בן מימון, מגדולי ישראל שבכל הדורות, נולד בקורדובה שבספרד בשנת ד"א תתצ"ח (1138) ונפטר בשנת ד"א תתקס"ה (1204) בפוסטט (קהיר העתיקה) שבמצרים.
 פילוסוף ורופא. ספריו הם מהמרכזיים בתחומי היהדות השונים: פרשנות - פירוש למשנה; הלכה - משנה תורה לרמב"ם; פילוסופיה יהודית - מורה נבוכים.

מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר, שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מי מוליך את הקטן?
- האם העברת הילד ממסגרת למסגרת היא זכות או חובה?
- "שהוא מהיר ממנו" - מי יותר מהיר ממי?

כמה דברים אמורים? כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהם.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מדוע נהר המפריד בין מלמדים בעיר אחת מהווה סיבה לא להעביר את הילד למלמד טוב יותר?
- האם נהר יכול לשמש משל למצבים אחרים של הפרדה בין בתי ספר בימינו?

אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו, אפילו באותה העיר, אין מוליכין את הקטן, אלא אם כן היה בניין בריא על גבי הנהר, בניין שאינו ראוי ליפול במהרה.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מה הייתה ההנחה שהביאה את הרמב"ם להזהיר הורים מלהעביר את ילדיהם נהר שהמעבר בו אינו בטוח?
- האם יש סכנות נוספות, לא פיזיות, במעבר לבית ספר מחוץ לשכונה?

למנחה

הלימוד בחלק זה הוא מונחה, ולכן לא נקרא את כל הטקסט בפעם אחת אלא נקרא שורה או שתיים, נעצור ונדון במשפט שקראנו.

הרמב"ם קובע ב"הלכות תלמוד תורה" שיש להעביר ילד למסגרת אחרת כאשר המסגרת שבה הוא נמצא אינה מתאימה לו יותר. למרות הניסוח ההחלטי של הרמב"ם, המשפט הראשון מעלה שאלות שונות. לשאלות אלה אין תשובה בדברי הרמב"ם, והמשתתפים יאמרו את דעתם האישית בעניין.

"מוליכין" - האם הפני יה בדברי הרמב"ם היא להורים או למורים? או שיש כאן אחריות משותפת? מה קורה כאשר אחד הצדדים לא ממלא את חלקו באחריות? מי אמור להתריע על כך שהמסגרת שהילד נמצא בה מאטה את התקדמותו? האחריות המשותפת יכולה לא להתקיים בשל סיבות כלכליות או מעמדיות כגון: מודעות מועטה של ההורים ליכולתו של הילד, מחסור כלכלי, הנחה שתלמידים עניים אינם יכולים להגיע להישגים גבוהים ועוד.

השאלה השלישית בקבוצת השאלות הראשונה עוסקת ב הבדלים שבין היכולות של הורים שונים לממש את הבחירה של בית הספר. האם כל מי שמעוניין להעביר את ילדו למסגרת אחרת יכול לעשות זאת? אלו מחסומים יכולים לעמוד בפניו?

בקטע השני בטקסט, הרמב"ם מציב הסתייגות אחת לכלל שקבע: סכנה פיזית דוחה את ההעברה. ניתן להשוות את הנהר בדבריו לסכנות פיזיות אחרות בימינו, כמו הסעות, אך ניתן להשוות זאת גם לסכנות תרבותיות. חציית הנהר היא סימבולית. בכל חציית נהר יש סכנה שלא תוכל לחזור על עקבותיך, וכך גם בחציית נהר תרבותי. בחירת בית ספר המוגדר כיוקרתי נעשית בשל המעמד ורמת הלימוד המתקיים ים, אך מתלווה לבחירה זו הסכנה שהילד יאבד את התרבות של בית ההורים.

הלכה קצרה זו מתוך משנה תורה לרמב"ם מעלה סוגיות המשמעותיות גם לימינו. הסוגיה שנבחן היא: זכותם או חובתם של ההורים לבחור את המסגרת שבה ילמדו בנם או בתם.

3. מי יכול לבחור? - קריאה ודיון

זמן
70 דקות

חומרים
דפי מקורות

המכתב שלפנינו נכתב לחכמי העיר טריפולי בלוב. הכותב הוא החכם אליהו בכור חזן. הרב חזן ניסה ליצור שינוי במערכת החינוכית בעיר ולא הצליח. במכתבו הוא מגולל את סיפור הגעתו לעיר, מנתח את המצב כפי שראה אותו ואת השינוי שהציע ושנדחה על ידי מועצת חכמי העיר. מכתב זה מעלה סוגיות חינוכיות רבות. אנו נתמקד בשני נושאים הקשורים לנושא השיעור: א. הצגת הדילמה בין זכות ההורים לבחור את חינוך ילדיהם לבין אחריותם לכלל הקהילה. ב. הפתרונות המוצעים ליישוב הדילמה.

למנחה

המכתב של הרב חזן ארוך בהשוואה לטקסטים אחרים שנלמדו בתכנית, ולכן הוא מחולק לקטעים. השאלות לקבוצה מופיעות לפני קריאת הטקסט. שני אמצעים אלה נועדו להקל את לימוד הטקסט.

שאלות והנחיות לקבוצה

- למי דואג הרב חזן על פי הקטע שלהלן?

... והנה יד שלוחה אלי מגבירי ושרי העיר הגדולה הזאת עיר ואם בישראל טראבלס [טריפולי] המערב וע"א...
 ... ואני בכואי טרם כל נתתי אל לבי לראות מצב העיר ויושביה. ולדאבון לבכי ראיתי את העם פרוע לשמצה ורבים מעמי הארץ אינם לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ.

שאלות והנחיות לקבוצה

- אלו בעיות מזהה הרב חזן?

ופניתי אני לראות הסיבה שהביאם לידי כך, והנה ראיתי כי הסיבה הראשית היא היעדר תלמוד תורה כהוגן וכראוי. כי אין להם מקום מיוחד שיכיל בתוכו כל נערי בני ישראל. ועל כן רוב המלמדים יושבים הם ותלמידיהם בתוך הבתי כנסיות. ומלבד הביזיון המגיע לבית מקדש מעט בלימוד שם ילדים קטנים שאינם יודעים לשמור על עצמם כהוגן. עוד זאת כי אין המקום ראוי ללימוד תלמידים של בית רבן שצריך הרב לישוב בראש התלמידים מוקפים לפניו כעטרה כדי שיהיו כולם שומעים ורואים את הרב. כמו שנאמר בשולחן ערוך סימן רמ"ה וזה אי אפשר בבית הכנסת כי אינו עשוי לכך כמובן (ועיין במסכת כתובות דף קה' עמוד א'). גם כל מלמד יש לו קרוב לשישים או שבעים תלמידים והוא לבדו מלמד, ואפילו ריש דוכנא לא מוקמו ליה. [ואפילו עוזר הוראה לא הכינו לו]... הא ודאי הסברא נותנת כי ברבות התלמידים יתר על המידה הראויה ימעט הלימוד ולא יראו פרי נכון בלימודם ויאבדו הזמן לריק ולבהלה. ובפרט כאשר בכל ריבוי התלמידים האלה הספקת המלמד מועטה וחרפתו מרובה. לאהדורי אפתחא [לחזור על הפתחים] מאבי הבנים לקמץ על ידי דמי הספקתו כעני שואל על פתח, ומוכרח להניח הילדים לבדם כדי לשאול אוכל לנפשו. עוד זאת כי אין גם אחד מהמלמדים שמלמד לנערים משנה וגמרא וזה גורם שתשכח תורה מישראל חס וחלילה.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מה הפתרון של הגבירים ושרי העיר?
- האם הדרך שבה פועלים הגבירים פותרת את הבעיה?

גם רוב, ככל הילדים לא יתלמדו אפילו כתיבה עברית וזאת הייתה גרמא כנזיקין [הגורם לנזק] כי יגדלו הילדים כפראים במדבר. ואף בצאתם לפועלם ולעבודתם יהיה מלאכתם וכתובתם נעשית על ידי אחרים.
 וגדולה מכל אלה גרם היעדר הלימוד הנכון בעיר הזאת כי הגבירים ויחידי העיר הזאת אשר לא יכלו להניח בניהם במצב רע ומר כזה. הם שולחים בניהם לערי אירופה להתלמד שם: לשונות, וכתיבת העמים, והדבר מובן מאליו מה אחרית אלו הבנים היושבים בערי החירות והדרור באין עליהם מורא כלל ועיקר, וגם לא מורא אב ואם. ומה יעשה אותו הבן ולא יחטא? וגם פה בתוך העיר נמצא סקולא [בית ספר] של נוצרים וגם שם ילכו נערי בני ישראל לשמוע לקח מפי מורה נוצרי ומספרי הנוצרים ויתערבו בילדי הגויים וילמדו ממעשיהם.

שאלות והנחיות לקבוצה

- איזה פתרון מציע הרב חזן?
- מה ייחודי בפתרון שהרב מציע?

את כל אלה ראיתי, ונתון אל לבי ותרגו בטני וכל עצמותי אחזו רעד. לב מי לא ידאב ועין מי לא ידמע דמוע בראותה כל אלה, ויותר מהמה שלא ניתן להיאמר ולהיכתב, לכן שמתי אל לבי לבקש מנוח לכל אלה במלתא דשוייא לכולהו [בדיבור שווה לכולם] כעשיר כאביון כדל כהלך. והוא באשר נייסד בית ספר גדול ורחב ידיים אשר שם יתקבצו המלמדים החכמים ללמד לעם ה' תורה ומשנה וגמרא ושעה או שתי שעות ביום ילמדו אותה כתיבה עברית ואיטלקית שהיא צריכה לעיר הזאת. ובזה נסיר החרפה מעל אלה השומעים לקח מאינו יהודי, עם בני הנעורים אשר לא מבני ישראל המה. והנם מנוערים מתורה ומצוות וגם אלה אשר היו עד כה לדראון עולם משוללים תורה ודרך ארץ הלא עתה כולם יחד יבינו במקרא ובמשנה וגם מעט דרך ארץ ממורה יהודי. במקום קדוש אשר כולו אומר כבוד לה' ותורתו הקדושה תחת השגחת מנהלים תלמידי חכמים ויראי ה' אשר ישיתו לבם תהלוכות בית הספר על פי התנאים ההגונים בכל מידי דמיטב, (דברים של טוב) והגבירים ה' עליהם יחיו בלב שלם נתרצו ויאותרו להביא בניהם אל בית הספר הזה המלא רוח דעת ויראת ה'. ולא יוסיף יבוא במ ערל וטמא. ויתנדבו נדבה גדולה לקניית החצר וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו.

אליהו בכור חזן, תעלומות לב, חלק ד, סימן ד

הרב אליהו בכור חזן

נולד ב-1840 בסמירנה (איזמיר, טורקיה), נסע לירושלים עם סבו, חיים דוד חזן. שימש חבר ברבנות של קהילת ירושלים וגייס כספים לארץ הקודש. כיהן כרב העיר טריפולי ולאחר מכן כרב ראשי של אלכסנדריה. בין כתביו: טוב לב, ישרי לב, קונטרס ישמע משה.

שאלות והנחיות לקבוצה

בדבריו של הרב חזן עולות שלוש נקודות מבט על הדילמה הקיימת בסוגיית בחירת הורים:

- נקודת המבט של ההורים החזקים שיכולתם לבחור.
- נקודת המבט של החלשים שיכולת הבחירה שלהם מצומצמת מאוד.
- נקודת המבט של כלל ישראל.

- איזה ערך עומד לעיני זה שרואה את טובת כלל עם ישראל?

סיום השו"ת לקבוצות שמעוניינות להמשיך את הלימוד

אך לדאבון לבבנו קמו עלינו תרי רבנן [שני רבנים] מנו תלת יוציאו קול במחנה העברים לאמור כי דבר זה אסור מן התורה ושהראשונים ז"ל [זכרונם לברכה] החרימו עניין זה.

ויהי העם כמתאוננים כי אם כנים הדברים מרוע ולא אזרו חיל לאסור לימוד לשון איטלקי וצרפתי אשר לומדים יותר משלושים ילדים אצל המורה הנוצרי והם לא נתעוררו להגיד לבית ישראל. וגם את בנותיהם שולחים אצל הכומרות ללמדם לשון הנזכר ולא היה פוצה פה ומצפצף ועתה שבאים להרים המכשול הזה המה יצאו לקראת נשק לאסור איסור במשטח חרמים דבר שלא ישוער ולא נהיה לעולמים.

ואנוכי להסיר עיקשות פה מעלי ראיתי חובה לעצמי להגיד כי ישר גופא דעובדא [עיקר המעשה]. והנה באתי היום במגילת ספר כתוב עלי להראות העמים והשרים כי צדקתי בשופטי ולפום דינא [ולפי הדין] אין איסור בדבר כלל וכלל. ואדרבא כגון דא [זה] שבאים אנו להצילם מפח המוקש אשר רבים נלכדו לחבק חוק נכרים אשר אומרים החלוקה בלתי לימוד תורה כלל ועיקר. הא ודאי למצווה ייחשב להביאם לחסות תחת כנפי התורה והמצווה עם דרך ארץ וזה יתקיים בידם בעזרת ה' יתברך.

שאלות והנחיות לקבוצה

- איזה "נהר" רבני הקהילה לא מוכנים לחצות בדרך לבית הספר האיכותי יותר שהרב מציע?

למנחה

הרב חזן מציג בפנינו קהילה מסוף המאה ה-19 שמצב החינוך בה ירוד מא וד. הרב מעוניין לבצע שינוי מהותי במערכת החינוך בקהילה מתוך דאגה לכלל ישראל ומתוך פחד שתישכח תורה. הרב מזהה כמקור מרכזי לבעיה את הפער הקיים בין יכולות הבחירה של הקבוצות השונות בקהילה. הורים מהקבוצה החזקה מוצאים לבניהם אפיקים לחינוך ולהשכלה מחוץ לקהילה. הקבוצה החלשה נאלצת להסתפק בתנאים הירודים של החינוך המקומי שנזנח על ידי בעלי האמצעים. העזיבה של הכוחות החזקים מחלישה את הקהילה עוד יותר.

הפתרון שמציע הרב מתאפיין בייחודיותו בכך שהוא מעוניין קודם לבנות בית ספר איכותי בתוך הקהילה ורק אחר כך למשוך חזרה את החזקים. מדברי הרב חזן יוצא שערכים של ערבות הדדית ושוויון בין חלשים לחזקים יחזקו את כלל הקהילה ולא רק את החלשים.

המציאות במערכת החינוך הישראלית דומה ל תמונת המצב המצטיירת ממכתבו של הרב חזן. המגמה ההולכת ומתרחבת לאפשר להורים לבחור את בית הספר מגדילה את האי-שוויון בין קבוצות שונות בחברה. הורים ממעמד גבוה שיש להם יתרון כלכלי, מעמדי, השכלתי או נגישות למידע, בוחרים את בתי הספר המציעים יותר. התהליך גורם להחלשת הקהילות השונות ו להחלשת החברה הישראלית בכלל.

בחלקו האחרון של המכתב מדבר הרב חזן על רבני הקהילה, המתנגדים ללימוד השפות הזרות שהרב מציע ולכן אינם מוכנים לוותר על ערכים משמעותיים בעיניהם. לימוד השפות מהווה, לדעתם, תחילתו של תהליך עזיבת המסורת.

התנגדות הרבנים, שנתפסת לפעמים כהתנגדות למודרנה, מבטאת את החשש שלהם מהמחיר שהקהילה תשלם בשל החזרת הקבוצה החזקה למערכת החינוך המקומית.

סיכום

בהלכה הקצרה מתוך משנה תורה לרמב"ם עסקנו במשמעותו התרבותית של הנהר שאין לחצות. נראה שהסכנה שמבטאים דברי הרמב"ם מופיעה באופן ממשי בסיפור המצטייר מדברי הרב חזן. החזרה לקהילה של האנשים שחצו את הנהר והלכו ללמוד במחוזות אחרים קשה מאוד, ולא רק בשל הרמה הירודה של החינוך, אלא גם בשל השינוי התרבותי שהם עברו.

אפשר להשוות תהליך זה לימינו. הורים בוחרים לילדיהם בתי ספר הנחשבים לאיכותיים ומצליחים יותר ואינם מביאים בחשבון את חציית הנהר שהילדים חווים ושאוּלַי לא יוכלו לחצות בחזרה. בחציית נהר תרבותי בימינו יש ויתור על המסורת והערכים החברתיים-משפחתיים. הניסיון לחשוב בדרך שהרב חזן מציע, כלומר חיזוק מבפנים ויצירת אבן שואבת, עשוי להניב לבנות בתי ספר המצטיינים לימודית בצד שמירה על תרבותם של התלמידים. ראייתו של הרב חזן עולה בקנה אחד עם התורה של פריירה שעסקנו בה בשיעורים הקודמים, שעל פיה יש לחזק את האוכלוסיות החלשות מתוך העולם שממנו הן באות.

מוליכין את הקטן

מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר, שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. במה דברים אמורים? כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהם. אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו, אפילו באותה העיר אין מוליכין את הקטן, אלא אם כן היה בניין בריא על גבי הנהר, בניין שאינו ראוי ליפול במהרה.

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ב, הלכה ו

רמב"ם

רבי משה בן מימון, מגדולי ישראל שבכל הדורות, נולד בקורדובה שבספרד בשנת ד"א תתצ"ח (1138) ונפטר בשנת ד"א תתקס"ה (1204) בפוסטט (קהיר העתיקה) שבמצרים. פילוסוף ורופא. ספריו הם מהמרכזיים בתחומי היהדות השונים: פרשנות - פירוש למשנה, הלכה - משנה תורה לרמב"ם, פילוסופיה יהודית - מורה נבוכים.

מי יכול לבחור?

... והנה יד שלוחה אלי מגבירי ושרי העיר הגדולה הזאת עיר ואם בישראל טראבלס (טריפולי) המערב וע"א...

... ואני בבואי טרם כל נתתי אל לבי לראות מצב העיר ויושביה. ולדאבון לבבי ראיתי את העם פרוע לשמצה ורבים מעמי הארץ אינם לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ.

ופניתי אני לראות הסיבה שהביאם לידי כך, והנה ראיתי כי הסיבה הראשית היא היעדר תלמוד תורה כהוגן וכראוי. כי אין להם מקום מיוחד שיכיל בתוכו כל נערי בני ישראל. ועל כן רוב המלמדים יושבים הם ותלמידיהם בתוך הבתי כנסיות. ומלבד הביזיון המגיע לבית מקדש מעט בלימוד שם ילדים קטנים שאינם יודעים לשמור על עצמם כהוגן. עוד זאת כי אין המקום ראוי ללימוד תשב"ר [תלמידים של בית רבן] שצריך הרב לישב בראש התלמידים מוקפים לפניו כעטרה כדי שיהיו כולם שומעים ורואים את הרב. כמו שנאמר בשלחן ערוך סימן רמ"ה וזה אי אפשר בבית הכנסת כי אינו עשוי לכך כמובן (ועיין במסכת כתובות דף קה' עמוד א'). גם כי כל מלמד יש לו קרוב לששים או שבעים תלמידים והוא לבדו מלמד, ואפילו ריש דוכנא לא מוקמו ליה. [ואפילו עוזר הוראה לא הכינו לו].. הא ודאי הסברא נותנת כי ברבות התלמידים יתר על המידה הראויה ימעט הלימוד ולא יראו פרי נכון בלימודם ויאבדו הזמן לריק ולבהלה. ובפרט כאשר בכל ריבוי התלמידים האלה הספקת המלמד מועטה וחרפתו מרובה. לאהדורי אפתחא [לחזור על הפתחים מאבי הבנים לקמץ על ידי דמי הספקתו כעני שואל על פתח, ומוכרח להניח הילדים לבדם כדי לשאול אוכל לנפשו. עוד זאת כי אין גם אחד מהמלמדים שמלמד לנערים משנה וגמרא וזה גורם שתשתכח תורה מישראל חס וחלילה.

גם רוב ככל הילדים לא יתלמדו אפילו כתיבה עברית וזאת הייתה גרמא כנזיקין [הגורם לנזק] כי יגדלו הילדים כפראים במדבר. ואף בצאתם לפועלם ולעבודתם יהיה מלאכתם וכתובתם נעשית על ידי אחרים.

וגדולה מכל אלה גרם היעדר הלימוד הנכון בעיר הזאת כי הגבירים ויחידי העיר הזאת אשר לא יכלו להניח בניהם במצב רע ומר כזה. הם שולחים בניהם לערי אירופה להתלמד שם: לשוונות, וכתובת העמים, והדבר מובן מאליה מה אחרית אלו הבנים היושבים בערי החירות והדרור באין עליהם מורה כלל ועיקר וגם לא מורא אב ואם. ומה יעשה אותנו הבן ולא יחטא? וגם פה בתוך העיר נמצא סקולא [בית ספר] של נוצרים וגם שם ילכו נערי בני ישראל לשמוע לקח מפי מורה נוצרי ומספרי הנוצרים ויתערבו בילדי הגויים וילמדו ממעשיהם.

את כל אלה ראיתי, ונתון אל לבי ותרגז בטני וכל עצמותי אחזו רעד. לב מי לא ידאב ועין מי לא ידמע דמוע בראותה כל אלה, ויותר מהמה שלא ניתן להיאמר ולהיכתב, לכן שמתי אל לבי לבקש מנוח לכל אלה במלתא דשוויא לכולהו [בדיבור שווה לכולם], כעשיר כאביון כדל כהלך. והוא באשר נייסד בית ספר גדול ורחב ידיים אשר שם יתקבצו המלמדים החכמים ללמד לעם ה' תורה ומשנה וגמרא ושעה או שתי שעות ביום ילמדו אותה כתיבה עברית ואיטלקית שהיא צריכה לעיר הזאת. ובה נסיר החרפה מעל אלה השומעים לקח מאינו יהודי עם בני הנעורים

אשר לא מבני ישראל המה. והנם מנוערים מתורה ומצוות וגם אלה אשר היו עד כה לדראון עולם משוללים תורה ודרך ארץ הלא עתה כולם יחד יבינו במקרא ובמשנה וגם מעט דרך ארץ ממורה יהודי. במקום קדוש אשר כולו אומר כבוד לה' ותורתו הקדושה תחת השגחת מנהלים תלמידי חכמים ויראי ה' אשר ישיתו לבם תהלוכות בית הספר על פי התנאים ההגונים בכל מידי דמיטב, (דברים של טוב) והגבירים ה' עליהם יחיו בלב שלם נתרצו ויאותו להביא בניהם אל בית הספר הזה המלא רוח דעת ויראת ה'. ולא יוסיף יבוא בם ערל וטמא. ויתנדבו נדבה גדולה לקניית החצר וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו.

אליהו בכור חזן, תעלומות לב, חלק ד, סימן ד

חלון לדמות הרב אליהו בכור חזן
נולד 1840 בסמירנה (איזמיר, טורקיה), נסע לירושלים עם סבו, חיים דוד חזן. שימש חבר ברבנות של קהילת ירושלים וגייס כספים לארץ הקודש. כיהן כרב העיר טריפולי ולאחר מכן כרב ראשי של אלכסנדריה. בין כתביו: טוב לב, ישרי לב, קונטרס ישמע משה.

חלקו האחרון של המכתב (לקבוצת שמעוניינות להמשיך את הלימוד)

אך לדאבון לבבנו קמו עלינו תרי רבנן [שני רבנים] מנו תלת יוציאו קול במחנה העברים לאמור כי דבר זה אסור מן התורה ושהראשונים ז"ל [זכרונם לברכה] החרימו עניין זה.

ויהי העם כמתאוננים כי אם כנים הדברים מרוע ולא אזרו חיל לאסור לימוד לשון איטלקי וצרפתי אשר לומדים יותר משלושים ילדים אצל המורה הנוצרי והם לא נתעוררו להגיד לבית ישראל. וגם את בנותיהם שולחים אצל הכומרות ללמדם לשון הנזכר ולא היה פוצה פה ומצפצף ועתה שבאים להרים המכשול הזה המה יצאו לקראת נשק לאסור איסור במשטח חרמים דבר שלא ישוער ולא נהיה לעולמים. ואנוכי להסיר עיקשות פה מעלי ראיתי חובה לעצמי להגיד כי ישר גופא דעובדא (עיקר המעשה). והנה באתי היום במגילת ספר כתוב עלי להראות העמים והשרים כי צדקתי בשופטי ולפום דינא [ולפי הדין] אין איסור בדבר כלל וכלל. ואדרבא כגון דא (זה) שבאים אנו להצילם מפח המוקש אשר רבים נלכדו לחבק חוק נכרים אשר אומרים החלוקה בלתי לימוד תורה כלל ועיקר. הא ודאי למצווה ייחשב להביאם לחסות תחת כנפי התורה והמצווה עם דרך ארץ וזה יתקיים בידם בעזרת ה' יתברך.